

Anmeldelser:

Kirkekamp i en nybrudstid

Jes Fabricius Møller

Mikkel Crone Nielsen: *Om kirkekamp i en nybrudstid – Vilhelm Birkedal, Torkild Skat Rørdam og Nazarethkirken i Ryslinge*. Udgivet af Fællesudvalget ved Nazarethkirken, 192 sider, 199 kr.

Det er et ambitiøst jubilæumsskrift, som Ryslinge Valgmenighed og Ryslinge Frimenighed i fællesskab har udgivet på eget forlag. Mikkel Crone Nielsen gennemgår kyndigt de to menigheders historie, der tog sin begyndelse, da landsbyens sognepræst, Vilhelm Birkedal, i september 1865 blev afskediget, men allerede i november samme år begyndte at holde gudstjeneste for sin store menighed, først i præstegårdens kornlade og allerede fra august 1866 i den enkle kirke, som menigheden havde ladet opføre på Ryslinge Mark, Nazarethkirken. Kirkens nuværende højloftede og væsentligt mindre skrabeudtryk skyldes en ombygning i 1890'erne.

Ryslinge indtager en særlig plads i den danske kirkes og højskoles historie, især når man tager byens størrelse i betragtning. Det var her, Christen Kold åbnede sin første højskole i 1851. Den fremtrædende missionsmand Johannes Clausen, Vilhelm Becks allierede ved 'kuppet i Stenlille', blev sognepræst i Ryslinge og stiftede i 1866 den endnu eksisterende Ryslinge Højskole (nu høj- og efterskole). Jens Olesen (1874-1915) videreudviklede og æstetiserede den lingske gymnastik og oprettede en delingsføreruddan-

nelse på højskolen. Til hans elever hører Niels Bukh. Thorvald Aagaard blev i 1905 på Carl Niensens anbefaling organist i Nazarethkirken og fungerede som lærer på højskolen ved siden af. Hans villa i byen er tegnet af P.V. Jensen-Klint. Valgmenighedens præst Carl Hermansen i perioden 1933-40 blev siden kirkeminister i to omgange. Hovedpersonerne i denne bog er Schøller Parelius Vilhelm Birkedal (1809-1892) og Torkild Skat Rørdam (1876-1939), der var ophav til henholdsvis den første valgmenighed og den første frimenighed inden for den danske folkekirke. Birkedal var ovenikøbet indirekte årsag til loven om sognebåndsløsning, idet den var et resultat af den såkaldte Stige-sag, da Birkedal af sine foresatte blev forhindret i at stille op til et møde i Stige ved Odense i 1851, fordi det ikke hørte til hans pastorat.

I det lokalhistoriske festskrifts form leverer Crone Nielsen to pointerede og reflekterede biografier. Birkedal fik embedet som sognepræst i Ryslinge i 1849, og Crone Nielsen stiller det interessante spørgsmål, om Birkedal på dette tidspunkt var grundtvigianer. Birkedal havde i sin ungdomstid hørt Grundtvig prædike, uden at det havde efterladt sig noget stort indtryk, skriver Crone Nielsen. "Senere – i 1830'erne – da [Birkedal] i mødet med vækkelseskredsene havde fået øjnene op for den kirkelige frihedssag, stiftede han bekendtskab med Grundtvigs tanker, men fandt dem på det tidspunkt alt for radikale. Han overtog heller ikke Grundtvigs folkelighedsbegreb, men lagde i stedet stor vægt på det nationale og treenigheden af Gud, konge og fædreland." (46) Denne karakteristik står lidt i modsætning til Birkedals egen mere positive skildring af sit forhold til Grundtvig (*Personlige Optegnelser i et langt Liv*, II, 1890, 39 ff.), men spørgsmålet er stadig berettiget. Hvad ville det egentlig sige at være grundtvigsk? Crone Nielsen synes ikke at mene, at "Gud, Konge og Fædreland" var særlig grundtvigsk, men alle tre elementer spillede jo unægtelig en vis rolle i Grundtvigs forfatterskab. Politisk stod han Bondevennerne nærmest, men plejede både liberale og konservative synspunkter. Nævnes bør det, at Grundtvig gennem sine to sidste ægteskaber blev besvogret med det store hartkorn. Crone Nielsen gør sig nogle betragtninger over, hvorfor konseilspræsident, højremand og godsejer C.E. Frijs i 1868 understøttede valgmenighedsloven i en sådan grad, at han gjorde den til et kabinetsspørgsmål, men glemmer en ret nærliggende forklaringsmulighed. Grundtvig var gift med Frijs' kusine og plejesøster.

Med P.G. Lindhardt karakteriserer Crone Nielsen Birkedal som “vækkelsesprædikant med en udpræget pietistisk forkyndelse”. Vi ville ikke, skriver Crone Nielsen, “tøve med at kalde Birkedal missionsmand”, underforstået at det skal forstås som en modsætning til det grundtvigske (47). Det leder hen til spørgsmålet om forholdet mellem vækkelserne, grundtvigianismen og den indre mission. Crone Nielsen beretter om en mejeriforpagter, der “ellers” tilhørte Vilhelm Becks gamle menighed i Ubby på Sjælland, og som deltog i Nazarethkirkens indvielse (79). Samme mejeriforpagter, Adolf Burchardi fra Birkendegaard, blev en hovedskikkelse bag oprettelsen af Ubberup Valgmenighed, der fik V.J. Hoff som sin første præst. Hoff havde arbejdet tæt sammen med Beck. Spørgsmålet er, om ikke både Ubberup og Ryslinge er eksempler på, at forbindelsen eller konvergens mellem grundtvigianismen og indre mission som grene af vækkelsesbevægelserne forblev åben, også flere år efter 1860?

Torkild Skat Rørdam var liberalteolog. Crone Nielsen dokumenterer, at denne omstændighed stod klart for valgmenigheden allerede ved ansættelsen som enepræst efter Karl Povlsens død i 1918. Hans opgør med Grundtvigs kirkelige anskuelse, som blev offentliggjort i *Ryslingebogen* 1919, kunne derfor ikke have været så stor en overraskelse. Den vakte ikke desto mindre opsigt og modstand. Rørdam bevarede i første omgang sin menigheds opbakning, men det kom i 1921 til en splittelse mellem Rørdams Ryslinge Valgmenighed og hans modstandere, der dannede Den grundtvigske Valgmenighed i Ryslinge med Thorvald Knudsen som præst. Der blev mellem disse to menigheder indgået en kontrakt om brug og vedligeholdelse af Nazarethkirken.

Først efter denne relativt mindelige splittelse af menigheden opstod den i eftertiden så berygtede Ryslingestrød, idet Rørdam ville indføre et nyt dåbsritual uden tilspørgsel. Crone Nielsen gør opmærksom på, at Rørdams forslag var mindre kontroversielt, end det bliver gjort til, idet flere præster med Olfert Ricard i spidsen havde ansøgt om det samme, og at det i Sønderjylland efter 1920 som overgangsordning var muligt at udelade tilspørgslen (163 f.). Ikke desto mindre blev Rørdams ønske om et nyt dåbsritual meget kontroversielt. Da ministeriet i 1925 nægtede at tage stilling til anmodningen om at bringe det nye ritual i anvendelse, var frimenigheden i praksis dannet, konstaterer Crone Nielsen. Et mindretal i Rørdams valgmenighed var dog ikke enig og ansatte deres egen præst, Hjalmar Jørgensen, således at der en kort overgang var tre menigheder

med tilhørende præster i Nazarethkirken. Dette mindretals krav på ejendomsretten til kirken og præstegården blev dog underkendt ved en højesteretsdom i 1927, og dets medlemmer blev for størstedelen optaget i det, der nu er kendt som valgmenigheden.

Ryslingesagen skal, som Crone Nielsen anfører, ses i lyset af den næsten samtidige læresag mod en anden liberalteologisk præst, N.P. Arboe Rasmussen, og det er interessant at iagttage, hvordan de to sager lagde to helt forskellige udviklingslinjer for henholdsvis ritual- og lærefriheden i folkekirken.

For Crone Nielsen er det frihedstrangen, der binder Birkedal og Rørdam sammen. Crone Nielsen nedtoner i den forbindelse Grundtvigs betydning og understreger i konklusionen Luther som en væsentlig forudsætning for dem begge. Igen må man spørge, om denne afskrivning af Grundtvig ikke er lidt for rask, for i hvor høj grad er der f.eks. tale om en Luthertradition, der er formidlet af Grundtvig?

Mikkel Crone Nielsen har en letflydende pen. Bogen er smukt tilrettelagt med gode illustrationer, af hvilke Thomas Thomsens nyoptagelser fra Nazarethkirken må fremhæves som meget vellykkede. Teksten er forsynet med gode slutnoter og et nyttigt navneindeks. Litteraturliste savnes dog.